

Evaluatie Prix de Rome voor architectuur, 2015

Christophe Van Gerrewey

Inhoud

1. Inleiding
2. Geschiedenis
3. Gesprekken
4. Nederlandse prijzen voor jonge architecten
5. Aanbeveling
6. Bibliografie

Bijlage (niet publiek): 26 gesprekken

1. Inleiding

Een evaluatie van de procedure van de Prix de Rome voor architectuur, en een antwoord op de vraag hoe de prijsvraag het best georganiseerd wordt, hangt af van de definitie van de Prix de Rome. Wat *is* de Nederlandse Prix de Rome voor architectuur?

Er zijn drie manieren om die vraag te beantwoorden.

Ten eerste kan worden nagegaan wat de Prix de Rome is *geweest* – wat is de geschiedenis van deze architectuurprijs, en hoe bepaalt het verleden de invulling en het toekomstige karakter? Ten tweede bestaat er van een ‘instituut’ zoals de Prix de Rome een beeld bij mensen die ermee te maken kregen – een beeld dat uit contradicties en meningsverschillen is opgebouwd. En ten derde heeft de Prix de Rome een maatschappelijk belang: eerder dan de vraag wat de prijs geweest is of hoe de prijs wordt ervaren, is het belangrijk te weten wat de prijs zou *moeten* zijn om aan een nood te voldoen, ook in vergelijking met andere prijzen.

2. Geschiedenis

De Prix de Rome is in Nederland in het leven geroepen in 1808 door koning Lodewijk Napoleon, de jongere broer van de Franse keizer Napoleon. In Frankrijk bestond de prijs sinds 1666. Lodewijk XIV achtte het in de hoogdagen van de Renaissance wenselijk dat veelbelovende kunstenaars en architecten in Rome de wonderen van de klassieke oudheid bestudeerden en imiteerden. Er werd voor academiestudenten een eliminatiewedstrijd georganiseerd, bekroond met een prestigieuze studiebeurs.

In Nederland was de prijs tweeledig: er bestond een prijs voor schilder- en beeldhouwkunst, en een prijs voor ‘schone bouwkunst’. De organisatie lag sinds 1870 in handen van de Rijksakademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam. Omdat aan deze instelling architectuur niet (meer) werd onderwezen, ontstond er, zoals Jouke van der Werf het in 1990 omschreef naar aanleiding van een retrospectieve tentoonstelling in het Nederlands Architectuurinstituut, ‘een wat stiefmoederlijke relatie tussen de Rijksakademie en de Prix de Rome voor Schone Bouwkunst’.

Samen met die relatie zijn de omstandigheden van de architectuurprijs vaak veranderd. Wat voorop heeft gestaan is de overtuiging dat de prijs wordt toegekend aan ‘hen die den gouden eereprijs zijn waardig gekeurd en blijk hebben gegeven van groot talent en buitengewonen aanleg’, zoals het in de Wet tot Regeling van het Onderwijs van Rijkswegen in de beeldende kunsten van

1870 werd omschreven. Bovendien werden de winnaars oorspronkelijk bekroond met reisgeld voor drie opeenvolgende jaren; de reizen hadden tot doel hen ‘in de gelegenheid te stellen zich in hunne kunst te volmaken’.

Dit ondersteunende, stimulerende en educatieve objectief maakt deel uit van het DNA van de prijs, en het onderscheidt de Prix de Rome. Dit doel heeft bij de organisatie steeds een belangrijke rol gespeeld, en het heeft de procedure vormgegeven. In 1959 werd de opdrachtbepaling na een reorganisatie aangevuld. De deelnemer moest eveneens ‘in staat worden geacht aan de ontwikkeling der architectuur een belangrijke bijdrage te leveren’. Niet langer kwam het er op aan de regels van de architectuur uitmuntend toe te passen – de spelregels moesten in de prijsontwerpen geherdefinieerd worden.

De voorlaatste omwenteling in de aanpak van de Prix de Rome voor architectuur deed zich voor in 1986. Al in 1966 was de prijs voor het laatst uitgereikt, en bijna 20 jaar lang verdwenen. In 1982 organiseerde de prijswinnaar van 1966, Carel Weeber, naar aanleiding van Air Rotterdam een nieuwe competitie, zonder dat de jury een winnaar aanduidde. Nadien werd besloten om de Prix de Rome voor architectuur opnieuw te lanceren binnen de Rijksakademie, die in de eerste helft van de jaren tachtig werd gereorganiseerd.

In de aanloop naar deze nieuwe start werd aan de Vrije Universiteit van Amsterdam een werkgroep Prix de Rome voor Schone Bouwkunst opgericht. Begin 1986 werden de bevindingen in *Archis* gepubliceerd, met als voornaamste conclusie: ‘De Prix de Rome kan pas betekenis krijgen en zinvol functioneren als zij van iedereen, architect en leek, ruime aandacht krijgt. (...) De beloning voor de winnaar verdient heroverweging. In deze tijd kan niet meer volstaan worden met het vooruitzicht van een reis. Eerder zal men moeten denken aan een studieopdracht, een bouwopdracht van rijkswege of een buitenlandse stage met de hulp van de Buitenlandse dienst. Bij de samenstelling van de jury [dient men] rekening te houden met de aard van de discipline en door deskundigen uit brede kring te raadplegen, zodat de ontwikkeling van de Prix de Rome parallel loopt met die van de architectuur.’

Vanaf 1986 werden twee edities georganiseerd door de Rijksakademie: een prijs voor architectuur, en een prijs voor stedenbouw en landschapsarchitectuur. In een eerste ronde werd aan Nederlandse architecten jonger dan 35 een anoniem wedstrijdontwerp gevraagd. Dat resulteerde in 176 inzendingen in de categorie architectuur, en 47 in de categorie stedenbouw en landschapsarchitectuur. De jury stelde een shortlist van vier kandidaten op, die een nieuwe opdracht kregen. Er werd hun de mogelijkheid geboden om dit tweede ontwerp te maken gedurende een verblijf aan de Rijksakademie. Vervolgens kozen de jury’s – in beide categorieën, en nog steeds anoniem – een winnaar. De geldprijs werd verhoogd ten opzichte van vorige edities, en de reis naar Rome werd niet langer aangeboden.

Volgens dit schema werd de architectuurprijs ook in 1990, 1995 en 2001 georganiseerd. Vanaf 2006 werd er besloten om de disciplines architectuur enerzijds en stedenbouw en landschapsonwerp anderzijds weer samen te voegen. ‘Weliswaar hebben de drie disciplines elk hun eigen schaalniveaus, technieken en werkterreinen,’ zo werd in de catalogus van 2006 betoogd, ‘in de ruimtelijke opgaven waarvoor ze zich gesteld zien zijn ze sterk aan elkaar verwant. Ze worden geconfronteerd met dezelfde vragen. [...] Daar komt bij dat de grenzen tussen de disciplines regelmatig worden overschreden.’ Ook in 2010 werd de prijs volgens dit stramien georganiseerd.

Als gevolg van een beleidswijziging in 2011 besloot het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap dat de organisatie en de financiering van de Prix de Rome werden overdragen aan het Mondriaan Fonds. Dit ging gepaard met een forse bezuiniging op het budget. Tevens moest het fonds de andere prijzen afschaffen, zoals de oeuvreprijs voor architectuur. Om de continuïteit te waarborgen, zou het fonds zowel de vierjaarlijkse ronde voor architectuur als de tweejaarlijkse prijs voor beeldende kunst inrichten. Voor de architectuurronde wordt het fonds geadviseerd door het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie. Daarnaast heeft het Mondriaan Fonds Het Nieuwe Instituut betrokken als adviseur. In overleg met deze twee partijen werd onder meer besloten de wedstrijd te vervangen door een selectie op portfolio.

In 2013 vond de eerste door het Mondriaan Fonds georganiseerde prijs plaats voor beeldende kunst; in 2014 volgde architectuur, met een gelijkaardige procedure. De leeftijdsgrens werd verhoogd van 35 naar 40. De werkperiode werd verruimd van voorheen drie naar vijf maanden en kon worden doorgebracht op een plek naar keuze; hetzij de eigen studio, hetzij op een andere plek waarvoor het Mondriaan Fonds kon bijdragen in de kosten en kon bemiddelen. De open en anonieme inschrijving werd vervangen: architecten worden voorgedragen door 35 scouts die twee namen kunnen kiezen. Derden kunnen namen aan de scouts voordragen. De jury selecteert, op basis van portfolio's, uit de maximaal 70 kandidaten vier architecten die een werkbudget ontvangen om een door de jury bedachte ontwerpdracht uit te voeren. Daarna kiest de jury een winnaar, die – een laatste wijziging – drie maanden aan de American Academy in Rome mag verblijven, naast de geldprijs die ondanks de forse bezuiniging op 40.000 euro bleef.

De editie van 2014 verliep niet geheel volgens plan: er kwam kritiek van voormalige prijswinnaars op het systeem van de preselectie door scouts, waarna het kandidaten werd toegestaan om zichzelf te nomineren of direct door externen genomineerd te worden. Dit leverde een longlist op van 57 kandidaten, van wie 16 zichzelf hebben voorgedragen, vijf door een derde zijn geselecteerd, en 36 door een of meerdere scouts. De jury heeft deze longlist ingekort tot een shortlist van negen, waarna één kandidaat zich uit onvrede met dit aantal en met de inkorting van de werkperiode (op advies van de jury was de periode weer teruggebracht naar drie maanden omdat vijf te lang zou zijn) heeft teruggetrokken. Midden oktober 2014 werd de Prix de Rome architectuur uitgereikt aan Donna Van Milligen Bielke. Middels een expositie en publicatie werden alle acht plannen voor het publiek toegankelijk gemaakt. In vergelijking met de editie van 2010 heeft die van 2014 meer media-aandacht opgeleverd.

3. Gesprekken

Om de procedure van de Prix de Rome voor architectuur te evalueren, zijn er 26 gesprekken gevoerd in het voorjaar van 2015: met de negen genomineerden op de shortlist in 2014, met drie van de vijf juryleden en met de juryvoorzitter, met vier scouts, met drie mensen zijdelings betrokken bij de organisatie, met vier externe observators en met de voormalige organisator. Aan alle geïnterviewden werden vier vragen gesteld – over het karakter van de Prix de Rome, over de procedure, over de ontwerpdracht, en over de gevolgen van de prijs.

Shortlist: Steven Delva, Florian Idenburg, Marieke Kums, Kees Lokman, Donna Milligen von Bielke, Jasper Nijveldt, Tim Prins, XML (Max Cohen de Lara en David Mulder) en Anne Holtrop.
Jury: William Lim, Adriaan Geuze, Saskia van Stein, Birgit Donker.

Scouts: Maarten Kloos, Arjen Oosterman, Indira van 't Klooster, Cilly Jansen, Yttje Feddes.

Organisatie: Michiel Raats, Chris van Langen, Janny Rodermond.

Externen: Jarik Ouburg, Rob Hootsmans, Marcel van Heck, Bert van Meggelen.

Voormalig organisator: Janwillem Schrofer.

1. Wat verwacht u van de Prix de Rome? Waar staat de Prix de Rome om bekend, of wat zou het karakter van de prijs moeten zijn? Welke leeftijdsgroep wordt er beoogd?

2. Hoe heeft u de editie van 2014 ervaren? Wat zijn de voor- of nadelen van het werken met scouts en het beoordelen op portfolio? Is anonimiteit in de procedure wenselijk? Hoe groot kan de shortlist zijn?

3. Welke disciplines kunnen tegelijkertijd aan bod komen?

4. Wat gebeurt er van zodra de prijswinnaar bekend is? Hoe moeten de catalogus en de tentoonstelling georganiseerd worden? Bij welke ondersteuning heeft de winnaar baat?

Hieronder een inventarisatie van de gesprekken:

1. Twaalf van de geïnterviewden menen dat het belang en de gevolgen van de Prix de Rome in de toekomst liggen: het gaat om een prijs die een carrière en een oeuvre mogelijk maakt eerder dan onderstreept. De wedstrijdinzendingen staan voorop, en ze moeten een vernieuwend karakter hebben – het is een projectprijs, geen oevreprijs. Met de prijs wordt een ontwerp dat iets aan de orde stelt op feestelijke wijze op een voetstuk geplaatst, en niet de maker ervan. Het gevolg is stimulering, en die stimulering moet goed besteed worden, en niet terecht komen bij een ontwerper met een reeds florerende carrière aldus deze respondenten.

Vier geïnterviewden hebben een tegengestelde mening: ze beschouwen de Prix de Rome als een meesterprijs voor een selecte groep, en niet als een aanmoedigingsprijs. De Prix de Rome wordt gedefinieerd als een bekroning van een jong oeuvre, dat zich flink heeft ontwikkeld en in de openbaarheid is gekomen. Voor tien respondenten is het mogelijk beide opvattingen te combineren: de Prix de Rome bekroont jong talent dat zich reeds heeft bewezen of dat zich nog verder moet of kan ontwikkelen.

De vraag naar de leeftijdsgrens hangt hier mee samen.

Tien van de gesprekspartners beschouwen de prijs als een stimulerende bekroning van jong talent, en gaan er van uit dat 35 een geschikte leeftijd is. Zij vinden dat genomineerden tussen 35 en 40 geen steun nodig hebben, hoewel er drie keer is gewezen op de negatieve invloed van de economische situatie. Als oudere ontwerpers aan het hoofd van een (groot) bureau deelnemen, ontstaat het gevaar, aldus deze commentatoren, dat hun inzending een 'gewoon' bureauproject wordt. Acht respondenten pleiten voor een leeftijdsgrens van 40 jaar. De overige hadden hier geen mening over.

2. Zes respondenten spreken zich expliciet uit tegen het aanstellen van scouts: zij menen dat zelfs als vervolgens eigen nominaties mogelijk worden, de selectie door scouts een filter aanbrengt gebaseerd op naamsbekendheid en netwerken, waardoor talenten met minder aanleg voor public relations, minder kansen krijgen. Twee respondenten zijn van mening dat scouts het werk van de jury goed kunnen voorbereiden en vereenvoudigen, zowel op praktisch als op inhoudelijk vlak. Vijf

respondenten spreken zich uit voor het voordragen door uitsluitend scouts en zeven respondenten zijn voor een gemengd systeem (zelf voordragen en scouts). De overige geïnterviewden spraken zich hier niet over uit.

Vijf respondenten vinden de beoordeling op portfolio in een eerste ronde geen goede zaak. Zij vinden dat dit ontwerpers bevoordeelt die reeds een oeuvre opgebouwd hebben, en de kansen van pas afgestuurde architecten kleiner maakt, die misschien niet eens deelnemen omdat ze niet over een grote portfolio beschikken. De taak van de jury wordt er bovendien moeilijker door, want appels moeten met peren worden vergeleken: studentenwerk komt naast realisaties te staan, kleine architectuurprojecten naast grootschalige stedenbouwkundige plannen, en groepswork gemaakt in opdracht van een bureau naast hoogst individuele projecten. Tegelijkertijd verkiezen dertien respondenten de portfolioselectie: zij vinden dat het de ontwerpers toelaat om zo breed mogelijk hun talenten te tonen, en bovendien vraagt het minder inspanning om een portfolio in te zenden dan een ontwerp. Het is niet nodig om jonge architecten extra te belasten: veel ontwerpers zouden wegens werk- en tijdsdruk niet deelnemen aan de Prix de Rome als ze reeds in de eerste ronde om een volstrekt nieuw ontwerp gevraagd zouden worden. Twee respondenten zouden een ontwerp verkiezen boven een ontwerp in combinatie met een portfolio. De overige geïnterviewden spraken zich hier niet over uit.

Wat de anonimiteit betreft (van portfolio of van ontwerp), vindt één respondent de afwezigheid daarvan een onverdeeld voordeel: het laat de jury toe om ook het jongste talent een kans te geven, en om anders te oordelen over een ontwerper die pas is afgestudeerd, dan over een architect die al een tijdlang aan het hoofd staat van een bureau.

Acht respondenten zijn voorstander van anonimiteit: alleen zo kan verzekerd worden dat er over het werk wordt gesproken, eerder dan over de persoon, en dit zowel door de jury als door de commentatoren achteraf. Ook het argument dat anonimiteit niet bestaat (iedereen kent tegenwoordig elkaars werk), wordt door sommige van deze respondenten weerlegd: zelfs dan is er nooit zekerheid over het auteurschap, zeker niet als er al in een eerste ronde om een ontwerp wordt gevraagd. Bij 16 respondenten is anonimiteit niet specifiek besproken. Zes van hen vonden de procedure van 2014 goed, waaruit kan worden afgeleid dat zij niet voor anonimiteit zijn. Vooral de oudere respondenten spreken zich uit voor anonimiteit, en geen enkele genomineerde.

Dat de shortlist in 2014 negen kandidaten in plaats van vier telde, wordt door bijna iedereen als nadelig beschouwd (om praktische en organisatorische redenen of vanuit overwegingen omtrent de geloofwaardigheid van de jury), behalve door één genomineerde die wees op de mogelijkheid er in het andere geval niet bij geweest te zijn, en door twee respondenten die benadrukten: des te meer inzendingen, des te beter voor iedereen.

3. Uit het grootste deel van de gesprekken sprak de overtuiging dat het mogelijk moet zijn om een ontwerpopdracht te bedenken waarmee zowel architecten, stedenbouwkundigen als landschapsarchitecten hun talent kunnen bewijzen. De disciplines combineren is mogelijk, want uiteindelijk gaat het om de kwaliteit van de projecten, de intrinsieke eigenschappen van een plan en van de inrichting van de openbare ruimte. Bovendien beginnen actuele ontwerpmethoden elkaar te

overlappen. Het wordt gekunsteld om ze uit elkaar te houden, en in de context van een prijsvraag garandeert de combinatie een rijkere invulling van de opgave.

Volgens een vijftal geïnterviewden is het om verschillende redenen beter om aparte prijsvragen in te richten, en volgens een beurtrol te werken. Het wordt niet alleen minder verwarrend voor de jury, het is ook eerlijker voor de ontwerpers, die zich niet voor onmogelijke opdrachten gesteld zien. Dit zou – gezien de budgettaire situatie en de bij wet opgelegde spreiding – impliceren dat iedere discipline slechts eens in de acht of twaalf jaar aan de beurt zou komen.

Twee genomineerden hadden het interessanter gevonden een eigen vraag te kunnen formuleren zoals bij de prijs voor beeldende kunst. De jury zou de genomineerden om autonoom nieuw werk kunnen vragen, hoewel vergelijking van de inzendingen daarmee niet eenvoudiger wordt.

4. Bijna iedereen is het er over eens dat het noodzakelijk is dat alle ontwerpen op de shortlist uitgebreid besproken en afdoend bekritiseerd worden door de jury in de catalogus. De Prix de Rome is een stimuleringsprijs die jonge architecten ook inzicht verschaft in de eigen bezigheden enerzijds, en in de actuele staat van de ontwerp praktijk anderzijds. Hoewel de Prix de Rome aan het vaak afwezige maatschappelijke gesprek over architectuur, stedenbouw en landschapsontwerp niet kan verhelpen, is het noodzakelijk dat reeds door de organisatie de thema's, de technieken en de methodes in de inzendingen diepgaand worden besproken. Ook in het lezingenprogramma achteraf is het goed om zoveel mogelijk ontwerpers op de shortlist te betrekken, op een manier die een open maar kritische discussie mogelijk maakt. Daarom is door twee respondenten gesuggereerd om bijvoorbeeld een publieke juryberaadslaging te organiseren, zodat de argumenten duidelijk zichtbaar worden, als een openbare proeve van architectuur- en stedenbouwkritiek.

De zinvolheid van een verblijf aan de American Academy in Rome wordt door vijf gesprekspartners expliciet betwijfeld. De academie wordt door sommigen geïnterpreteerd als een werkplek voor onderzoekers en schrijvers die er een internationaal netwerk kunnen uitbouwen. Deze respondenten denken dat een verblijf van drie maanden in Rome enkel praktisch realiseerbaar is voor jonge architecten zonder florierende praktijk. Een enkeling meent dat architecten boven de 35 zich ternauwernood drie maanden lang uit hun eigen bureau kunnen terugtrekken. Donna Milligen von Bielke, winnaar van de editie 2014, heeft zich na haar verblijf van 30 maart tot 22 juni 2015, zeer positief uitgesproken over de American Academy in Rome: 'Ik heb veel Amerikaanse contacten opgedaan, die handig kunnen zijn voor een mogelijk toekomstig verblijf in de VS. Door het gezamenlijk lunchen en dineren leer je de gemeenschap van *fellows* goed kennen. Het verblijf heeft mij heel veel gebracht. Het is een welkome, inspirerende en reflectieve periode geweest waar ik met veel plezier aan terug denk.'

Er is door vier respondenten gesuggereerd op te zoek gaan naar andere vormen van stimulering, zoals het toekennen van een nieuwe ontwerp opdracht aan de winnaar(s), of het aanbieden van geconcentreerde, persoonlijke en projectgerichte reizen.

4. Nederlandse prijzen voor Jonge Architecten

- De Rotterdam Maaskantprijs voor Jonge Architecten wordt sinds 1985 in ieder oneven jaar uitgereikt aan architecten, landschapsarchitecten of stedenbouwers jonger dan 35 jaar. De

prijs bestaat uit een geldbedrag van 5000 euro, een oorkonde, en een subsidie voor publicatie.

- Negen Nederlandse ontwerpopleidingen selecteren jaarlijks hun beste afstudeerplannen voor deelname aan Archiprix, met een maximum van 27 projecten.
- European is een Europese ideeënprijsvraag, georganiseerd per land, voor ruimtelijke ontwerpers jonger dan 40 jaar. Er worden reële locaties ter beschikking gesteld, waarvoor een plan kan worden ingezonden. Eersteprijswinnaars krijgen een opdracht, hetzij een realisatie van de European-inzending, hetzij een alternatieve opdracht.
- De Jonge Architecten Prijs is een prijsvraag voor architecten tot 40 jaar voor een concrete opdracht, georganiseerd door Architectenwerk, met als doel ‘het genereren van naamsbekendheid voor jonge architecten en masterstudenten’. Het prijzengeld, uitgereikt door de Bond Nederlandse Architecten, bedraagt 2500 euro.
- Tot 2012 werd de Charlotte Köhler Prijs, als stimulering voor jong talent met een prijzengeld van 30.000 euro, door het Prins Bernhard Cultuurfonds uitgereikt in de categorieën beeldende kunst, theater en architectuur. Sinds 2013 is de categorie architectuur vervallen, en wordt de prijs uitgereikt aan theatermakers en kunstenaars.

5. Aanbeveling

Op basis van de gesprekken is er is geen definitie en een organisatievorm van de Prix de Rome te formuleren die door iedereen wordt ondersteund. Toch doe ik op basis van de gesprekken met de respondenten, van mijn analyse van de geschiedenis en de receptie, van een overzicht op de prijzen in Nederland, en vanuit mijn positie als onbetrokken waarnemer met kennis van de discipline in het algemeen, de volgende aanbevelingen over een mogelijke organisatie van de Prix de Rome voor architectuur in 2018.

Samengevat komt het er op neer dat ik de Prix de Rome een prijs vind voor jong ontwerptalent dat nog stimulering kan gebruiken. Natuurlijk is het mogelijk om de Prix de Rome te definiëren als een jonge oeuverprijs voor bewezen en aanwezig talent – maar in dat geval is het niet nodig om een ontwerprijsvraag te organiseren en kan de jury in overleg, bij wijze van spreken op een middag tijd en op basis van expertise en kennis van het veld, een winnaar aanduiden. Deze twee uiterste opties zijn mijns inziens moeilijk verenigbaar met een duidelijke identiteit van de Prix de Rome.

Daarom adviseer ik:

1. Leeftijd te verlagen tot 35 jaar

De Prix de Rome voor architectuur is anders dan de Prix de Rome voor beeldende kunst en is dat altijd geweest. Het is een stimuleringsprijs voor jong ontwerptalent – zo is de prijs doorheen de geschiedenis gedefinieerd, en zo wordt de prijs in het algemeen beschouwd.

Er bestaat in Nederland geen aanmoedigingsprijs voor zelfstandig en individueel jong en afgestudeerd talent, tenzij het zich langs gekende culturele kanalen heeft gemanifesteerd, en geen aanmoediging meer behoeft. De Rotterdam Maaskantprijs voor Jonge Architecten is een oeuverprijs die resulteert in een boekpublicatie en dus een grote portfolio veronderstelt; de Archiprix bekroont afstudeerprojecten, gemaakt in een academische context; European is een pragmatische prijs, op

realisatie gericht, die compromisbereidheid vergt eerder dan ideeënrijkdom of uitdagend vernuft; de Jonge Architecten Prijs is ingebed in de bouwpraktijk van promotoren, en heeft een verwaarloosbare culturele impact; en de Charlotte Köhlerprijs wordt niet meer aan architecten uitgereikt.

Vanuit dit overzicht biedt de Prix de Rome de enige kans voor jonge architecten, actief in Nederland, om zich te bewijzen als excellente ontwerpers, zowel buiten het beschermd klimaat van de opleiding, als buiten de pragmatische context van de bouwwereld en de marketingkanalen. Hier ligt een kans voor de Prix de Rome om een unieke en noodzakelijke positie in te nemen op basis van een actueel en dringend maatschappelijk tekort. Om er op toe te zien dat de prestigieuze ondersteuning die de bekroning met de Prix de Rome is, leidt tot een diversifiëring en een verrijking van het architectuurveld, en tot de ontwikkeling van talent dat aanmoediging kan gebruiken, adviseer ik de leeftijdsgrens tot 35 te beperken.

Natuurlijk is het mogelijk om te beweren – zoals drie respondenten deden – dat de financiële crisis en de besparingen sinds 2008 het voor jonge architecten moeilijker heeft gemaakt om zich te ontwikkelen, waardoor ook architecten achter in de 30 nog voor jong en veelbelovend kunnen doorgaan. Toch neemt dit niet weg dat architecten jonger dan 35, zeker in crisistijd, aanmoediging en ondersteuning verdienen; bovendien is iemand van 38 ook ooit 28 geweest, wat herhaaldelijke deelname aan de Prix de Rome mogelijk maakt.

Het belangrijkste argument om de leeftijd tot 35 jaar te beperken is praktisch en pragmatisch, en heeft deels te maken met de besluitvoering en de argumentatie van de jury. De editie van 2014 toont dat geen enkele architect onder de 35 op de longlist een boek aan het eigen oeuvre heeft kunnen wijden; voor 5 architecten boven de 35 op de longlist is dit wel het geval. Bovendien bevinden zich in de categorie ‘ouder dan 35’ drie winnaars van de Maaskantprijs voor Jonge Architecten. Ontwerpers toelaten ouder dan 35 vertroebelt het karakter van de prijs, maakt de mogelijke winnaars zeer divers, en zorgt er voor dat de jury nauwelijks nog kan inschatten welke argumenten een rol spelen (zeker wanneer er niet anoniem én op portfolio wordt beoordeeld).

2. Selectie op anoniem ontwerp

Ontwerptalent bewijzen kan met een ontwerp. De carrière van de hedendaagse (landschaps)architect of stedenbouwkundige wordt door meer bepaald dan het ouderwetse ontwerp – publicitaire strategieën, netwerken, verwachtingsmanagement, bestuurders- en ondernemerskwaliteiten, inspraak en participatie spelen een rol. Zoals Paul Kersten schreef na de uitreiking van de Prix de Rome eind 2014 op Archined.nl: ‘Voor zover de discipline architectuur aanpassing en uitbreiding van haar cirkel van invloed mogelijk maakt, bepaalt ze zelf het vermogen om zich aan te passen aan de maatschappelijke veranderingen die haar ontwikkeling sturen.’ Er zijn grenzen aan dit proces: als de discipline zich volledig aan de eisen van de huidige maatschappij zou aanpassen door de ontwerpexpertise te verloochenen omdat de individuele burger alles beter kan, dan was er van architectuur, landschapsonwerp of stedenbouw geen sprake meer. Net daarom is er een kans weggelegd voor de Prix de Rome om het autonome ontwerp centraal te zetten. Ik meen dat kritiek op de ondoorzichtigheid van de procedure, maar vooral op de moeilijkheid om te beargumenteren waarom iemand de short- of longlist heeft gehaald (het ‘appelen-met-peren’-

probleem, waarop 14 respondenten hebben gewezen), zal verdwijnen zodra er wordt geselecteerd op anoniem ontwerp. De grote diversiteit aan deelnemers, die het vergelijken en het argumenteren bemoeilijkt, is er dan nog wel, maar vormt geen probleem meer omdat de jury over ontwerpen kan spreken. Van bij aanvang wordt het de jury – die idealiter ook de opdracht formuleert – makkelijker gemaakt om inzendingen te vergelijken, en kan de jury de keuzes verantwoorden. Criteria die bij beoordeling en selectie een rol spelen zijn architecturaal of ontwerpmatig – het kan niet gaan over het hebben van een oeuvre, noch over geslacht, afkomst, leeftijd, of andere nominale factoren.

De tussenkomst van scouts door preselectie in een eerste fase werkt naar mijn mening niet noodzakelijk verbredend. In de editie van 2014 werden 19 kandidaten één keer geselecteerd door één scout, tien kandidaten door twee scouts, en een of twee kandidaten door drie, vier, vijf, zeven of acht scouts tegelijkertijd. (Vijf kandidaten werden in extremis door een derde aangesteld, 16 kandidaten, waaronder de winnaar, hebben zichzelf voorgedragen.) Vooraleer zichtbaar te zijn voor een scout, moet een kandidaat in het verleden iets bewezen *hebben* om kans te maken – tijdens de opleiding of daarna –, wat het beperkend maakt om deelname exclusief langs scouts te laten passeren. Wat wel zeker kan is scouts laten optreden om kandidaten te sensibiliseren of aan te zetten tot deelname.

Ook het auteurschap wordt duidelijker indien er meteen op ontwerp wordt beoordeeld. Onduidelijkheid daaromtrent treedt bij beoordeling op portfolio zowel bij jongere als bij oudere ontwerpers op: in het eerste geval gaat het om studentenprojecten of om ontwerpen gemaakt in groepsverband als werknemer van een bureau; in het tweede geval gaat het om projecten die aan jongere werknemers zijn uitbesteed. Natuurlijk kan iedereen zich bij het maken van een (anoniem) ontwerp door om het even wie laten bijstaan. Maar het is nog iets anders om op die manier één ontwerp te maken dan een volledige portfolio samen te stellen met materiaal dat op en door een bureau is gemaakt. Keerzijde van deze aanbeveling is dat net zo goed gesteld kan worden dat het makkelijker is om je door een bureau bij te laten staan voor één ontwerp.

De vraag of het niet teveel werk vergt van jonge ontwerpers, meestal in loondienst, om een ontwerp in te dienen, kan eenvoudig worden beantwoord: de opgave en de in te dienen documenten moeten enerzijds beperkt worden gehouden, en anderzijds vind ik het niet onredelijk om van wie zich middels ontwerptalent wil bewijzen, een (trouwens voor ontwerpers niet onaangename) inspanning op dit vlak te vragen.

3. Open opgave met duidelijke verwachtingen

Er zouden voordelen aan verbonden zijn om aparte prijsvragen in te richten, voor architectuur enerzijds en voor stedenbouw en landschapsonwerp anderzijds. Gezien de nu al geringe frequentie van de prijs lijkt dat om budgettaire redenen onhaalbaar. Bovendien is het een uitdaging en een verrijking, zowel voor organisatoren, deelnemers als beschouwers, om de disciplines samen in ogenschouw te nemen. De voornaamste keuze die moet worden gemaakt, is die van een locatie – van een site die ‘open’ genoeg is zodat de verschillende disciplines erop kunnen inspelen, maar die toch gedetermineerd genoeg is zodat er iets op het spel komt te staan. Eerder dan het formuleren van een bouwprogramma of een lijst van eisen, is het aan te raden één plek te selecteren en een duidelijke weergave van beoordelingscriteria en verwachtingen voor de interventie op deze plek (bijvoorbeeld aangaande publiek domein, ontwikkeling, bewoonbaarheid, leesbaarheid, herkenbaarheid of duurzaamheid). Op die manier blijft het mogelijk om ontwerpen te

vergelijken, terwijl er vrijheid bij de ontwerper ontstaat om klemtonen te leggen of programmatische en conceptuele invullingen te bedenken.

De organisatie van een dergelijke eerste ronde is arbeidsintensief, hoewel ook dat beperkt kan worden. Er kan één A1-paneel worden gevraagd, of één maquette op een vooraf opgegeven schaal vergezeld van een toelichting van 150 woorden. Het verdient aanbeveling deze eerste opdracht van bij aanvang door de jury te laten opstellen.

Het is noodzakelijk dat de jury niet meer dan vier ontwerpen kiest, en een shortlist opstelt van ontwerpers die vier maanden de tijd krijgen (een compromis tussen drie maanden, wat als te kort wordt beschouwd, en vijf, wat als te lang wordt ervaren) om een nieuwe opdracht uit te werken – opgesteld volgens gelijkaardige algemene principes als de eerste opdracht, maar eventueel toegespitst op de capaciteiten van de genomineerden. Vervolgens is het om eerder aangehaalde redenen, noodzakelijk dat ook de laatste juryronde anoniem plaatsvindt.

4. Stimulering door en na de prijs

De nazorg na de bekroning gebeurt door middel van woorden en tekst. Wat er wordt gezegd in de buitenwereld over de Prix de Rome, wordt bepaald door wat er tijdens de jurering en de uitreiking wordt gezegd. Daarom zijn deze beraadslaging en het juryverslag van groot belang. Er kan overwogen worden om deze beraadslaging publiek te maken – als geschreven weergave van de gesprekken, of als live evenement. Het is mogelijk dat juryleden dan niet meer vrijuit spreken, maar die mogelijkheid doet zich ook voor als er geen publiek aanwezig is, terwijl het mogelijk is dat juryleden eerlijker en explicieter worden als er mensen toekijken. In elk geval moeten alle inzendingen op de shortlist door de jury uitgebreid besproken worden in een publiek verspreid juryrapport, en is het wenselijk om de ontwerpen van de longlist de nodige, zij het samenvattende aandacht te schenken. Daarnaast zou het goed zijn om externe en kritische stemmen aan het woord te laten over de inzendingen, en om er evenmin voor terug te schrikken het publieke debat tussen de deelnemers mogelijk te maken en aan te moedigen.

Als dit goed gebeurt, is dat in zekere zin voldoende – de bekroning en de uitstraling, en de effecten op het vlak van opdrachtverwing, doen de rest. Daarnaast is een kort verblijf in Rome aan vrijwel iedereen welbesteed, zeker aan jonge ontwerpers die nog niet de dagelijkse leiding hebben over een groot bureau (zoals de winnaar van de editie 2014) – opnieuw dus een argument om de Prix de Rome te definiëren en te organiseren als een prijs voor ontwerptalent jonger dan 35 dat nog alle stimulering verdient en kan gebruiken.

6. Bibliografie

Han Goes, Jouke van der Werf, 'Puinhopen eener oude beschaving. De Prix de Rome voor Schone Bouwkunst, 1870-1982', *Archis* 3 (1986), 41-52.

Hans van Dijk, 'Geschiedenis van de Prix de Rome voor architectuur', *FODOR* 1 (1987), 6-9.

Hans Ibelings, Anca Bocanet, Jouke van der Werf, *Uitgesproken talent. De geschiedenis van de Prix de Rome voor Schone Bouwkunst* (Rotterdam: NAI, 1990).

Paul Kersten, 'Prix de Rome 2014, een gelegenheid voor kritische reflectie', archined.nl, 17 november 2014.